

## АСПЕКТИ ГАРМОНІЗАЦІЇ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ТА ПОДАТКОВОГО ОБЛІКУ В БАНКАХ УКРАЇНИ

*У статті обґрунтовано необхідність гармонізації бухгалтерського та податкового обліку в банках, як важливої складової на шляху проведення програми реформування та впровадження норм МСФЗ в методологію бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності банків, надано критичну оцінку методології обліку доходів та витрат банку та пропозиції щодо вдосконалення методики обліку доходів та витрат із метою оподаткування прибутку банків.*

Перехід на Міжнародні стандарти фінансової звітності (МСФЗ) є необхідною умовою при інтеграції України в світовий простір, що набуває особливої актуальності у сучасних умовах глобалізації фінансових процесів та змін податкового законодавства в Україні.

З 2012 р. банки України ведуть бухгалтерський облік і складають фінансову звітність відповідно до умов МСФЗ. Але не можна говорити о повній гармонізації обліку, бо залишається ще багато невирішених питань, пов'язаних головним чином із національними особливостями. До таких проблем відносяться розбіжності між вимогами щодо визнання активів, їх оцінок із метою бухгалтерського обліку та обліку з метою оподаткування, які призводять до необхідності ведення окремих інформаційних баз для складання фінансової та податкової звітності та створенням складних методик контролю та звірки даних [1, 2]. Це ускладнює правильне розуміння норм МСФЗ, уповільнює процес їх впровадження.

**Метою** цієї статті є розгляд проблеми гармонізації фінансового та податкового обліку доходів та витрат банку, як необхідної складової впровадження норм МСФЗ у методологію бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності банків, та пошук шляхів їх вирішення.

Відповідно до поставленої мети визначено основні завдання, спрямовані на її досягнення:

- обґрунтувати доцільність синтезу податного та бухгалтерського обліку в рамках перехідного періоду на МСФЗ банків;
- дослідити економічну сутність доходів та витрат як об'єктів бухгалтерського та податкового обліку в банках;
- встановити розбіжності між класифікаціями доходів та витрат згідно з вимогами національних положень, МСФЗ та податкового законодавства;
- проаналізувати порядок формування прибутку з метою оподаткування банків;
- удосконалити методику обліку доходів та витрат банку з метою оподаткування.

**Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій** вказує, що дослідженню проблем організації і методології бухгалтерського обліку в банківських установах, зокрема і питанням обліку доходів та витрат, присвячені праці вчених та фахівців: Ф. Ф. Бутинця, Л. М. Кіндрацької, М. В. Кужельного, А. М. Мороза, В. І. Ричаківської, М. І. Савлука, В. В. Сопка та інших. Їх дослідження та публікації свідчать про вагомі результати, досягнуті в цій сфері. Однак зміни у податковому законодавстві України, вимога перевести звітність банків на МСФЗ потребують нових досліджень і розробок у галузі гармонізації податкового й бухгалтерського обліку банків та удосконалення методики відображення в обліку доходів та витрат із метою оподаткування.

Становлення України як незалежної держави на початку 90-х років і входження її у світове співтовариство вимагало значних структурних змін в економіці, а також адекватного реформування системи обліку та звітності, перехід ведення обліку та складання звітності за нормами МСБО та МСФЗ [3, 4].

На цей час добре відомі два методи формування звітності за міжнародними стандартами: трансформація існуючої звітності та паралельне ведення бухгалтерського обліку. На сьогоднішній день переважна більшість звітів за МСФЗ створюється у вітчизняних банках методом трансформації за рахунок створення проміжних таблиць і перенесення за певними алгоритмами інформації з оборотно-сальдової відомості та деталізованого звіту про фінансові результати [5, 6].

Таким чином, коректування вітчизняної звітності під вимоги міжнародних стандартів можна вважати першим етапом у підготовці звітності за МСФЗ.

З метою забезпечення прозорості і достовірної фінансової звітності, Національний банк України розробляє і впроваджує нормативно-правові акти щодо складання фінансової звітності відповідно до вимог Міжнародних стандартів фінансової звітності. Суттєвим на сьогодні є визначення порядку складання фінансової звітності, який передбачає: визначену послідовність етапів, черговість, правила і методи складання та коригування звітності; строковість складання та оприлюднення; використання необхідних нормативних та законодавчих актів [7].

Ще складнішим є питання синтезу бухгалтерського та податкового обліку щодо господарських операцій та процесу їх оподаткування.

Так, відносини, що виникають у сфері справляння податків і зборів, правила оподаткування визначає Податковий кодекс України (ПКУ) [8]. Податок, згідно зі статтею 6 ПКУ – це обов'язковий, безумовний платіж до відповідного бюджету, що справляється з платників податку відповідно до ПКУ. Визначення платників податку, об'єкта оподаткування, бази оподаткування, ставки податку, порядку обчислення податку, податковий період, строк та порядок сплати податку та подання звітності про обчислення і сплату податку визначаються ПКУ.

Банки можуть виступати платниками наступних податків та зборів: податок на прибуток підприємств, податок на доходи фізичних осіб, ПДВ, збір за першу реєстрацію транспортного засобу, плата за землю, податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, збір за провадження деяких видів підприємницької діяльності, збір за місця для паркування транспортних засобів, туристичний збір та ін.

Найменш узгодженими є правила щодо відображення господарських операцій в бухгалтерському обліку та обліку з метою оподаткування податком на прибуток та ПДВ. Треба зазначити, якщо ПДВ – є непрямим податком та має власні особливості щодо порядку його нарахування та стягнення, то податок на прибуток використовує ті ж економічні категорії, що й бухгалтерський облік: прибуток, доход, витрати, амортизація та інші. Тому від'ємності згідно з визнанням останніх є найбільш суперечливими. Проте у податковій системі України податок на прибуток на сьогодні становить найвагомішу частку надходжень до бюджету серед прямих податків.

Слід зазначити, що законодавець у Податковому кодексі України (ПКУ) зробив спробу нівелювати окремі розбіжності фінансового та податкового обліку. Так, у кодексі замість «основних фондів» з'явилися «основні засоби», для визначення «доходів» та «витрат» із метою оподаткування податком на прибуток змінився порядок їх визнання та інше.

Процес синтезу бухгалтерського та податкового обліку потребує розгляду економічних категорій господарських процесів, що здійснюються, їх визначення.

Об'єктом оподаткування згідно з ПКУ є прибуток, з розрахунком якого пов'язані поняття «доходи» та «витрати».

Узагалі поняття «доходи» та «витрати» мають дуже багато значень, але всі вони мають відносно однакову сутність. Розглянемо декілька понять, які наведені у табл. 1. Аналізуючи зазначені поняття, бачимо, що в Правилах бухгалтерського обліку доходів і

витрат банків України [10] визначення доходів та витрат банку відповідають вимогам МСФЗ і повною мірою висвітлюють їх сутність з урахуванням банківської специфіки.

Таблиця 1 – Визначення понять «доходи» та «витрати» у деяких джерелах спеціальної літератури та нормативних документах

Джерело	Визначення поняття «доходи»	Визначення поняття «витрати»
МСФЗ [9]	Доходи – це збільшення економічних вигод протягом звітного періоду, у формі припливу або збільшення активів, або зменшення зобов'язань, які впливають на збільшення капіталу, окрім вкладів засновників	Витрати – це зменшення економічних вигод протягом звітного періоду, що відбувається у формі відтоку або зменшення активів або збільшення зобов'язань, які ведуть до зменшення капіталу, не пов'язаних з його розподілом між учасниками акціонерного капіталу
Правила бухгалтерського обліку доходів і витрат банків України [10]	Доходи – збільшення економічних вигод у вигляді збільшення активів або зменшення зобов'язань, що призводить до збільшення власного капіталу (за винятком збільшення капіталу за рахунок внесків акціонерів)	Витрати – це зменшення економічних вигод у вигляді вибуття активів чи збільшення зобов'язань, які призводять до зменшення власного капіталу (за винятком зменшення капіталу внаслідок його вилучення чи розподілу власниками)
Податковий кодекс України [8]	Доходи – загальна сума доходу платника податку від усіх видів діяльності, отриманого (нарахованого) протягом звітного періоду в грошовій, матеріальній або нематеріальній формах як на території України, її континентальному шельфі у виключній економічній зоні, так і за її межами (ст.14.1.5б)	Витрати – сума будь-яких витрат платника податку у грошовій, матеріальній або нематеріальній формах, здійснюваних для проведення господарської діяльності платника податку, в результаті яких відбувається зменшення економічних вигод у вигляді вибуття активів або збільшення зобов'язань, внаслідок чого відбувається зменшення власного капіталу (крім змін капіталу за рахунок його вилучення) (ст. 14.1.27)

Детальний розгляд економічних категорій «доходи» та «витрати» банку дозволив зробити висновок, що найбільші суперечності виявляються з порядку визнання та класифікації доходів та витрат.

На відміну від бухгалтерського обліку згідно з ПКУ доходи та витрати поділяють на операційні та інші. Тобто, відсутній поділ діяльності на звичайну та надзвичайну, а звичайну не поділено на операційну, фінансову, інвестиційну, іншу. Згідно з логікою ПКУ (ст.138 п.1), адміністративні витрати, витрати на збут, інші операційні витрати не відносяться до витрат операційної діяльності, а відносяться до інших витрат. Такий підхід суперечить нормам бухгалтерського обліку та потребує уточнення.

Об'єктом оподаткування для визначення податку на прибуток є, відповідно до ст. 134 ПКУ, – прибуток із джерелом походження з України та за її межами, який визначається шляхом зменшення суми доходів звітного періоду, визначених згідно зі ст. 135-137 ПКУ, на собівартість реалізованих товарів, виконаних робіт, наданих послуг та сум інших витрат звітного періоду, визначених згідно зі ст.138-143 ПКУ, з урахуванням правила порядку обчислення податку. При визначенні прибутку з метою оподаткування та прибутку діяльності банку виникають різниці, з цим пов'язана необхідність ведення поряд з бухгалтерським обліком прибутку податкового обліку.

Податковий облік ведеться з метою нагромадження даних про доходи та витрати з метою оподаткування і використовується для складання податкової звітності (Декларації про прибуток банківської установи). Порядок ведення податкового обліку визначається банком самостійно.

Відомо, що податковий облік може здійснюватись: позасистемне; на рахунках управлінського обліку за 8-им класом; на балансових рахунках.

У разі позасистемного ведення обліку доходів і витрат з метою оподаткування установа банку здійснює окремий від бухгалтерського податковий облік. При виконанні будь-якої операції, яка згідно з чинним законодавством відноситься до доходів або витрат з метою оподаткування, крім проведення за відповідними рахунками бухгалтерського обліку необхідно одночасно відобразити її зміст у системі податкового обліку.

Слід зазначити, що ведення обліку доходів та витрат з метою оподаткування прибутку позасистемно не тільки підвищує трудомісткість процесу та вимагає ведення подвійного обліку, але й також збільшує вірогідність методологічної та арифметичної помилки за рахунок того, що одні й ті самі операції, тобто одні й ті самі первинні документи необхідно обробити на різних облікових ділянках різним фахівцям, з урахуванням того, що при позасистемному веденні обліку відсутній такий контрольний засіб захисту обліку, як подвійним запис на рахунках. А якщо врахувати ще й необхідність паралельного ведення обліку за вимогами МСФЗ, то збільшується ризик помилки від надзвичайного навантаження на робітників бухгалтерської служби та процес ефективного ведення документообігу ускладнюється.

Можливе ведення податкового обліку на балансових рахунках, якщо до них відкрити відповідні аналітичні рахунки доходів та витрат у розрізі оподатковуваних та неоподатковуваних сум. На наш погляд, балансові рахунки банку й без того мають велике навантаження, чим й обумовлений складний процес ведення аналітичного обліку.

З вищевикладеного можна зробити висновок, що найбільш зручним та доцільним методом ведення обліку прибутку з метою оподаткування є наступний: установа банку здійснює податковий облік доходів і витрат на окремих рахунках управлінського обліку, тобто рахунках 8 класу, які відкриваються банком самостійно й до фінансової звітності не включаються. Рахунки для ведення податкового обліку зручніше відкрити у розрізі статей податкової декларації та додатків до неї.

Для обліку прибутку з метою оподаткування банк відкриває такі рахунки:

АП 8600 – об'єкт оподаткування податком на прибуток;

П 8610 – дохід звітного періоду;

А 8620 – витрати звітного періоду;

АП 8601 – об'єкт оподаткування податком на прибуток у наступних звітних періодах;

П 8611 – дохід майбутніх періодів;

А 8621 – витрати майбутніх періодів;

8990 – контррахунок для групи рахунків 860;

8991 – контррахунок для групи рахунків 861;

8992 – контррахунок для групи рахунків 862.

За квітень банк провів такі операції і відобразив їх зміст у системі фінансового та податкового обліку (табл. 2).

Прибуток до оподаткування за місяць у податковому обліку, що обліковується як залишок за рахунком 8600, становить 5050 грн.

До розрахунку приймаються обороти за кредитом та дебетом рахунку 8600:

$9000(1) - 5000(2) + 2000(5) - 4500(7) - 100(9) - 1200(11) + 4100(12) - 2300(13) = 2000$

(у дужках зазначено порядковий номер операції за умовним прикладом).

Відстрочений прибуток для оподаткування в наступних періодах за рахунком 8601 становить «-2500» (16).

Сума зменшення податкового зобов'язання, що обліковується за рахунком 8600, становить 1000(10).

Сума податку на прибуток, що підлягає сплаті до бюджету за результатами звітного місяця, розраховується відповідно до статті 151 ПКУ «Ставки податку» за базовою ставкою 16 % від оподаткованої бази, тобто становить 320 грн.

Водночас при сплаті податку до бюджету необхідно зменшити заборгованість на 1000 грн, тобто на суму зменшення податкового зобов'язання. Як наслідок, заборгованість перед бюджетом зі сплати податку на прибуток – 160 грн.

Далі обчислимо суму прибутку банку за системою фінансового обліку як різницю між доходами та витратами. Скористаємося умовами прикладу.

Сума прибутку 9000(1) – 5000(2) + 2000(5) – 4500(7) – 100(9) – 2800(11) + 4100(12) – 2300(13) = 1400 грн.

Належить до сплати 16 % від цієї суми, тобто 224 грн.

Таблиця 2 – Журнал реєстрації господарських операцій банку

№ з/п	Зміст операції	Сума, грн	Фінансовий облік		Податковий облік	
			Д-т	К-т	Д-т	К-т
1	Нараховані проценти до отримання від ТОВ «Захід» за кредитною угодою № 1 на поточні потреби (угодою передбачено нарахування та сплату процентів методом «за період»)	9000	2068	6026	8991	8610
2	Нараховані проценти за депозитною угодою № 2 ТОВ «Кроха» (угодою передбачено нарахування та сплату процентів методом «за період»)	5000	7040	2628	8620	8992
3	Отримані проценти за кредитною угодою № 1 від ТОВ «Захід» за звітний місяць	9000	1200	2068	—	—
4	Отримані проценти за кредитною угодою № 1 авансом за один місяць	2000	1200	3600	8991	8611
5	Віднесено у дохід отримані авансом у попередньому періоді проценти за кредитною угодою № 1	2000	3600	6026	8611	8610
6	Сплачено проценти за депозитною угодою № 2 авансом	4500	3500	1200	8621	8992
7	Віднесено у витрати банку проценти за депозитною угодою № 2, що сплачені авансом. У разі, якщо термін зарахування процентів, що сплачені авансом, до витрат банку настав у наступному після звітного періоду, коли витрати вже були віднесені на рахунок 8601	4500	7040	3500	8620	8621
8	Реалізовані ощадні сертифікати, емітовані банком	3000	1001	3320	--	--
9	Нараховані проценти за ощадним сертифікатом, емітованим банком	100	7052	3328	8620	8992
10	Сплачено вартість торговельного патенту	1000	7499	1200	8990	8600
11	Нарахована амортизація основних засобів: - виробничого характеру - невиробничого характеру	1200 1600	7423 7423	4409 4409	8620 ---	8992 ---
12	Відображено позитивний результат від торговельних операцій з ЦП	4100	1200	6203	8991	8610
13	Відображено негативний результат від торговельних операцій з ЦП	2300	6203	3102	8620	8992
14	Розраховано об'єкт оподаткування податком на прибуток звітного періоду	15100 13100	----	----	8610 8600	8600 8620
15	Одночасно закриваються контр. рахунки 8990, 8991	15100 13100	----	----	8990 8991	8992 8990
16	Розраховано об'єкт оподаткування податком на прибуток майбутнього періоду	2000 4500	----	----	8611 8601	8601 8611
17	Одночасно закриваються контр. рахунки 8990, 8991	2000 4500	----	----	8990 8991	8992 8990
18	Після сплати податку на прибуток закривається рахунок об'єкт оподаткування	2000	----	----	8600	8990

Отже, дані щодо податку на прибуток за фінансовим (224 грн) та податковим обліком (320 грн) істотно різні. Крім того, необхідно врахувати відстрочений податок на прибуток – 2500 грн та суму зменшення податкового зобов'язання, що обліковується.

При виконанні бухгалтерських проведення щодо нарахування податку на прибуток слід врахувати, що у фінансовому обліку це є витратна стаття банку.

Основні балансові рахунки, дозволяють забезпечити ведення обліку податку на прибуток, такі:

- 7900 (А) Податок на прибуток;
- 3621 (П) Відстрочені податкові зобов'язання;
- 3521 (А) Відстрочений податковий актив;
- 3520 (А) Дебіторська заборгованість за податком на прибуток;
- 3620 (П) Кредиторська заборгованість за податком на прибуток.

В аналітичному обліку банк веде окремі субрахунки до рахунку 7900 у розрізі сплаченого та відстроченого податку на прибуток.

**Висновки.** Міжнародні стандарти фінансової звітності є на даний момент ефективним інструментом підвищення прозорості і зрозумілості інформації, яка розкриває діяльність суб'єктів господарювання, створює достовірну базу для визнання доходів і витрат суб'єктів, що надають звітність, та ухвалення відповідних управлінських рішень. У цьому є переваги складання фінансової звітності та ведення бухгалтерського обліку за міжнародними стандартами. Реформування бухгалтерського обліку банків та складання фінансової звітності відповідно до вимог МСФЗ триває з 1998 року. Було трансформовано майже всю систему обліку у банках, але говорити про повну гармонізацію бухгалтерського обліку українських банків із міжнародними стандартами фінансової звітності, через вплив певних факторів, не можна. Доведено, що одним із вагомих чинників щодо гармонізації звітності до МСФЗ є зближення вимог податкового обліку з вимогами бухгалтерського обліку. З цієї метою вдосконалено методику податкового обліку доходів та витрат на рахунках 8 класу Плану рахунків. Надана методика відповідає правилам ведення обліку, при відображенні господарських операцій у податковому обліку застосовується елемент методу бухгалтерського обліку – «подвійний запис», у якості контрольного засобу при виконанні контрировок, що дозволяє запобігти арифметичній помилці, підвищує інформативну функцію обліку.

Серед подальших шляхів реформування можна назвати:

- стимулювання банків до транспарентності (відкритості);
- удосконалення правового поля за рахунок подальшого зближення вимог бухгалтерського обліку та обліку з метою оподаткування.

#### Література

1. Ричаківська В. Перехід банківської системи України на міжнародні стандарти бухгалтерського обліку : практика, проблеми, перспективи. [Електронний ресурс] / В. Ричаківська. – Режим доступу : [http://www.ufin.com.ua/analit\\_mat/gkr/064.htm](http://www.ufin.com.ua/analit_mat/gkr/064.htm).
2. Ричаківська В. Вплив економічної кризи на впровадження принципів та методик МСФЗ у бухгалтерський облік банків України [Текст] / В. Ричаківська // Бухгалтерський облік і аудит. – 2009. – № 8-9. – С. 28-42.
3. Компанієць С. Успіх реформи – у роботі команди [Текст] / С. Компанієць // Вісник НБУ. – 2008. – № 1. – С. 2-7.
4. Трохименко Т. Інформаційне навантаження фінансової звітності комерційних банків [Текст] / Т. Трахименко // Вісник НБУ. – 2010. – № 10. – С. 56-58.
5. Ілляшенко К. В. Особливості складання банківської звітності в умовах трансформації економіки [Текст] / К. В. Ілляшенко // «Економічні науки». – Вип. 7(25). – Ч. 4. – 2010. – С. 45-50. (Серія : Облік і фінанси).
6. Нестеренко Ж. К. Фінансова звітність банків: порядок складання та необхідність узгодження з МСФЗ [Текст] / Ж. К. Нестеренко // Економічний простір. – 2010. – № 35. – С. 232-246.
7. Спьяк Г. Базові основи побудови бухгалтерського обліку України в сучасних умовах [Текст] / Г. Спьяк // Бухгалтерський облік і аудит. – 2010. – № 10. – С. 30-34.
8. Податковий Кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
9. Міжнародні стандарти фінансової звітності (International Financial Reporting Standards) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish>.
10. Правила бухгалтерського обліку доходів і витрат банків України, затверджені Постановою правління НБУ від 18.06.2003 № 255 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.